

(<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Kansalaisopistoista leikkaaminen on hölmöläisten peiton lyhentämistä

Hallitusohjelmassa kohdennetaan 20,5 miljoonan euron säästöt vapaan sivistystyön oppilaitoksiin. Historiallisen suuri leikkaus astuu voimaan vuoden 2024 alusta lähtien, mikä tietää kansalais- ja työväenopistoille 12,5 miljoonan euron säästöjä ensi vuoden opetustunteihin. Säästöt kohdistuvat myös kielten opetukseen. Tässä artikkelissa tarkastelemme leikkauksia kolmella tasolla: koko vapaan sivistystyön, kaikkien kansalaisopistojen ja yksittäisen opiston silmin.

Julkaistu: 5. joulukuuta 2023 | Kirjoittaneet: Björn Wallén, Jaana Nuottanen, Roger Renman

Björn Wallén, Vapaa Sivistystyö ry:n puheenjohtaja:

Opetus- ja kulttuuriministeriö on nimennyt vuoden 2024 kansalliseksi Sivistyksen juhlavuodeksi, kun maan vanhin sivistysjärjestö Kansanvalistusseura täyttää 150 vuotta. Tämän merkkivuoden avulla osoitetaan suomalaisen sivistystyön katkeamatonta kehitystä kansallisvaltion rakentamisesta 2020-luvun globaalien kriisien ja esimerkiksi tekoälyn haasteisiin vastaamiseen. Sivistystyön vipuvoimalla on luotu edellytykset yhteiskunnalliselle eheydelle, demokratian ja aktiivisen kansalaisuuden toteuttamiselle sekä kaikkien kansalaisten oppimisen ja hyvinvoinnin takaamiselle molemmilla kansalliskielillä.

Nyt merkkivuoden alla Suomeen on perustettu uusi hallitus, jonka ohjelmallisena julistuksena on kuuden miljardin menosopeutusten toteuttaminen valtiovarainministeriön kartoitusten pohjalta. Valtion talousarviossa vuodelle 2024 suunnitellaan 20,5 miljoonan euron leikkauksia vapaan sivistystyön määrärahoihin.

Leikkausten taustalla on erikoinen ajatus siitä, että valtionrahoituksen vähentäminen voidaan kattaa kasvattamalla ”omavastuuta”. Mittavan leikkauksen synnyttämää lovea ei korkeammilla osallistujamaksuilla kateta. Leikkauksilla on laajoja kerrannaisvaikutuksia suomalaisessa koulutusjärjestelmässä; esimerkiksi kansalaisopistojen kohdalla säästöjen mittaluokka on 12,5 miljoonaa euroa. Tämä suuri leikkaus luo lisäksi painetta kuntatalouteen, johon myös on tulossa mittavia menosopeutuksia.

Aikuiskoulutuksen potentiaalia ei hyödynnetä uudessa hallitusohjelmassa. Aikuiskoulutustuki ollaan lakkauttamassa ja samalla linjataan seuraavasti: ”hallitus kasvattaa omavastuuosuutta aikuisten harrastusmuotoisessa toiminnassa vapaassa sivistystyössä”. Tässä leikataan paljon muustakin kuin aikuisten harrastuksista – esimerkiksi osaamisperusteisista järjestökoulutuksista ja hyödyllisistä kansalaistaidoista, kuten aikuisten digitaidoista. Onko meillä varaa leikata kurssitarjonnasta, minkä avulla noin miljoonalle suomalaiselle rakennetaan yhteisöllistä hyvinvointia ja opetetaan tuiki tärkeitä kansalaistaitoja?

Suomen perustuslaissa todetaan kansalaisten sivistyksellisistä oikeuksista: *”Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä”*. (16. §)

Perustuslaissa mainitun pykälän tarkoitusta toteutetaan kansalaisopistoissa, kansanopistoissa, kesäyliopistoissa sekä opintokeskusten ja urheiluopistojen tukemassa kansalaisjärjestötoiminnassa ympäri Suomea. Miten aikuisten itsensäkehittäminen toteutuu ”varattomuuden sitä estämättä” vapaassa sivistystyössä? Leikkaukset ovat ristiriidassa mainitun perustuslain pykälän kanssa!

Onko Petteri Orpon vetämä hallituskoalitio todellakin halukas kaventamaan sivistystyön pitkää ja katkeamatonta linjaa Suomessa laajoilla leikkauksilla? Kansakuntamme sivistyksen siemen on kasvanut vaikuttavaksi kestäväen muutoksen toimijakentäksi, joka harventuessaan johtaa tulevaisuuden sivistys- ja osaamispääoman näivettymiseen.

Jaana Nuottanen, Kansalaisopistojen Liiton toiminnanjohtaja:

Suomessa on 175 kansalaisopistoa, joiden toiminta kattaa koko maan. Yksi toiminnan pääperiaatteista on opetuksen tuominen lähelle ihmistä. Siksi opetus on usein hajautettu eri puolille kuntaa. Kansalaisopisto voi olla nimeltään kansalaisopisto, työväenopisto, opisto tai aikuisopisto. Kansalaisopistoon ei tulla suorittamaan tutkintoa, vaan opinnot perustuvat elinikäisen oppimisen periaatteeseen sekä ihmisen omaan haluun oppia ja kehittyä. Opetukseen voi osallistua kuka tahansa iästä ja koulutustaustasta riippumatta. Opetustunteja järjestetään vuosittain noin 1,8 miljoonaa.

Kevään hallitusohjelmaneuvoittelussa käytettiin vapaan sivistystyön leikkausten keskeisenä perusteena valtiovarainministeriön meno- ja rakennekartoituksen tekstin kohtaa ”yleissivistävyys- tai harrastustavoitteisesti opiskelivat keskimääräistä useammin korkeasti koulutetut sekä toimihenkilöasemassa työskentelevät. Heillä on tyypillisesti taloudelliset mahdollisuudet maksaa opiskelunsa kustannukset itse”. Tuoreimman Tilastokeskuksen keräämän vapaan sivistystyön opiskelijaprofiilin

(https://www.stat.fi/til/oiop/2019/oiop_2019_2020-12-10_kat_001_fi.html) mukaan kansalaisopistojen opiskelijoista kuitenkin suurin osa (55 %) ei ole työllisiä. Samoin suurimmalla osalla (61 %) ei ole korkeakoulututkintoa. Korkeakoulutus ei myöskään yksinään kerro mitään henkilön sosioekonomisesta asemasta.

Kansalaisopistot ovat kaikille avoimia oppilaitoksia, joiden tavoitavuus on omaa luokkaansa: toimintaa on jokaisessa Suomen kunnassa ja yksittäisiä osallistujia pitkälti yli 500 000. Toiminta on myös äärimmäisen kustannustehokasta: Itä-Suomen yliopistossa toteutetun tutkimuksen mukaan (Manninen et al. 2019) kansalaisopistoon sijoitettu euro tuottaa opiskelijoille ja yhteiskunnalle noin 3,4–5,6 euron hyödyn. Hyöty muodostuu säästöjen ja tuottavuuden yhteissummasta: kun opiskelijan hyvinvointi lisääntyy, muun muassa kalliit korjaavat sosiaali- ja terveysmenot vähenevät samaan aikaan kun yksilön

työelämätaidot sekä motivaatio ja kyky itsensä kehittämiseen ja itsestään huolehtimiseen kasvavat. Tätä kehitystä olisi syytä pikemminkin vahvistaa kuin kurjistaa rahoitusleikkauksilla!

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Laki vapaasta sivistystyöstä puolestaan määrittelee, että opiskelijoilta voidaan periä opetuksesta kohtuullisia maksuja. Talousarvioon sisältyvän valtionosuusleikkauksen suuruus tulee pakottamaan kansalaisopistot vähentämään opetustuntien kokonaismäärää sekä nostamaan opiskelijoilta perittäviä kurssimaksuja.

Kansalaisopistojen liitto keräsi terveisiä opetusministeri Henrikssonille eri puolilla maata opiskelevilta syys-lokakuun aikana:

”Kansalaisopistossa opiskelu on mahdollista meille kaikille tasapuolisesti. Ryhmässämme on tohtoritason ihminen, vain kansakoulun käyneitä sekä kaikkea siltä väliltä. Täällä aivot pysyvät virkeinä ja saamme toisistamme seuraa, kuulumme joukkoon! Mikäli kurssimaksut ja oppikirjat kallistuvat, vain eliitillä olisi varaa opiskella ja pitää itsensä aktiivisesti kunnossa.”

”Kansalaisopistoista leikkaaminen on hölmöläisten peiton lyhentämistä. Se, että on tuettu ihmisten omaehtoista opiskelua, liikuntaa ja keskinäistä kanssakäymistä, on varmasti säästänyt sosiaalitoimen puolelta merkittäviä summia verrattuna toiminnan aiheuttamiin kustannuksiin. Vaihtoehtojen kaventaminen aiheuttaa vain lisääntyvää passivoitumista, yksinäisyyden lisääntymistä ja yhteiskunnan kulujen lisääntymistä sotepuolella ihmisten hakeutuessa hoitoon liian vähäisen liikunnan, masennuksen ja ahdistuksen, yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden kokemustensa vuoksi. Tuetaan ihmisen omaehtoista itsensä kehittämistä edelleen - se maksaa itsensä monin verroin takaisin myös yhteiskunnalle.”

Vuonna 2022 kansalaisopistojen keräämät (kurssi)maksutuotot olivat hieman yli 37 miljoonaa euroa, joilla katettiin opistojen käyttökuluista keskimäärin noin 18,7 %. Hallitusohjelmakirjauksen "alennetaan valtion rahoitusta ja tätä vastaavasti korotetaan vapaan sivistystyön opiskelijamaksuja" pohjalta talousarvioesitykseen on siis kirjattu kansalaisopistojen osalta 12,5 m€ valtionosuusleikkaus. Jotta tämä leikkaus voitaisiin kompensoida opiskelijoilta perittäviä maksuja korottamalla, tulisi maksutuottoja kasvattaa 33,6 % vuoteen 2022 verrattuna. Koska näin suuret kurssimaksujen korotukset ovat todellisuudessa mahdottomia ja johtaisivat opiskelijamäärien voimakkaaseen laskuun ja samalla kurssimaksutuottojen pientymiseen entisestään, opistojen on käytännössä maksukorotusten ohella leikattava myös opetustuntien määrää taloutta tasapainottaakseen. Joillakin paikkakunnilla kansalaisopisto on peruskoulun ohella ainoa jäljellä oleva oppilaitos. Maaseudun syrjäseutujen kurssiryhmien minimiosallistujamääriä joudutaan myös nostamaan, mikä tulee entisestään vähentämään tarjottavia koulutuspalveluja.

Kevätlukukaudella 2023 kansalaisopistojen valtakunnallisessa kurssijärjestelmässä olleiden kurssihintojen keskiarvo oli 69,68 euroa. Osaan koulutuksista tulee kurssimaksun päälle maksettaviksi vielä erilliset materiaalmaksut. Liiton kevään ajankohtaiskyselyyn (3/2023) vastanneet 106 rehtoria katsoivat, että opistolla on realistiset mahdollisuudet korottaa opiskelijoilta perittäviä maksuja vuosittain 1–3 % (57,7 % vastaajista), 4–6 % (15,3 % vastaajista) tai 7–10 % (6,3 % vastaajista). Yksikään vastaaja ei pitänyt mahdollisena, että osallistujamaksuja voitaisiin korottaa yli 10 prosenttia vuosittain. Rehtoreiden arvion mukaan kurssimaksujen korottamisten negatiiviset vaikutukset kohdistuisivat erityisesti pienituloisiin, eläkeläisiin ja ikäihmisiin, työttömiin, lapsiperheisiin, maahanmuuttajiin, matalan pohjakoulutuksen omaaviin sekä erilaisiin erityisryhmiin (esimerkiksi erityistä tukea tarvitseviin).

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti vuonna 2017 selvityshankkeen Suomen nykyisen kielivarannon tilasta ja tasosta. Selvityksestä ilmeni, että kielten opiskelu on yksipuolistunut huolestuttavasti.

Kansalaisopistot ovat merkittäviä kielikoulutuksen tarjoajia: viime vuosina on toteutettu noin 400 000 kieliopetustuntia vuosittain. Määrä vastaa noin 17,5 % koko opetustarjonnasta. Joissakin opistoissa ja tietyissä kielissä voi suorittaa myös yleisiä kielitutkintoja (YKI-tutkinto). Ne ovat aikuisille suunnattuja virallisia kielitutkintoja, jotka mittaavat

kielen osaamista käytännön tilanteissa neljässä osataidossa: puhumisessa, kuuntelemisessa, kirjoittamisessa ja lukemisessa. Säästöt tulevat kohdistumaan myös kielitarjontaan, mikä konkretisoituu Suomen kielivarannon kaventumisena.

Kansalaisopistot tekevät yhteistyötä toisen asteen kanssa tarjoamalla lukiolaisille harvinaisempien kielten opetusta. Monet opistot tarjoavat myös opintopisteytettyjä kursseja, joita tarjotaan erityisen paljon nimenomaan kielissä. Opiskelijat voivat todentaa opistopisteillä osaamisensa esimerkiksi työnhaussa tai sisällyttää niitä tutkintoon johtaviin opintoihinsa.

Talousarvioesitykseen sisältyvän valtionosuusleikkauksen takia kohtuullisuus sekä alueellinen ja koulutuksellinen tasa-arvo joutuvat jatkossa kovalle koetukselle. Hyvinvointierot ovat suoraan suhteessa oppimis- ja koulutustasoeroihin. Tällä hallituskaudella olisikin syytä kehittää koko vapaan sivistystyön toimialaa palvelemaan entistä paremmin ja kustannustehokkaammin kaikenikäisten osaamisen kehittämistä ja oppimiserojen kaventamista pikemmin kuin tuhota lyhytnäköisesti yli 120-vuotiaista suomalaista sivistyksen huippuinnovaatiota, kansalaisopistoa.

Roger Renman, Kauniaisten kansalaisopiston rehtori sekä Kauniaisten vt. kulttuuri- ja vapaa-aikapäällikkö:

Valtionosuuksien leikkaukset koskettavat yksittäisiä kunnallisia kansalaisopistoja eri tavoin. Joissakin kunnissa leikkaukset kohdistuvat suoraan opiston talousarvioon, joissakin kunta tai opiskelijoiden kurssimaksut kustantavat syntyvän erotuksen. Erityisesti yksityiset opistot, joilla ei ole kuntaa ylläpitäjänä, joutuvat korottamaan kurssimaksujaan. Kauniaisten kansalaisopiston kohdalla kaupunki on aina katsonut talousarvion kokonaisuutta eikä ole huomioinut valtionosuuden kasvua tai kutistumista, joten sikäli olemme onnekkaiden opistojen ryhmässä.

Kurssimaksuja on kuitenkin Kauniaisissakin jouduttu korottamaan vuosien saatossa. Aloittaessani rehtorina vuonna 2008 tavallisen kielikurssin (24 oppituntia lukukauden aikana, yleensä 12 viikkoa x 2 oppituntia) hinta oli 28 euroa. Opiston kasvun ja finanssikriisin aikaisten leikkausten myötä hinta on melkein tuplaantunut 52 euroon. Toki täytyy ottaa huomioon, että myös opiston kasvua on kustannettu kurssimaksuilla. Opiston tuntimäärä on melkein tuplaantunut samana aikana. Tuntimäärä on noussut 5 200 tunnista 9 200 tuntiin. Samalla

kurssilaisten määrä on noussut 3 000 kurssilaisesta yli 7 000 kurssilaiseen. Ennen koronaepidemiaa opistolla oli jo yli 10 000 tuntia vuodessa ja melkein 10 000 kurssilaista, mutta monet lopettivat opiskelun epidemian myötä. Palautuminen notkahduksesta tapahtuu hitaasti ja tulee kestämään koko vuosikymmenen, mikäli edes ikinä ennätyslukemia uudestaan saavutetaan.

Valtionosuuksien leikkaukset eivät siis ole ainoa asia joka tällä hetkellä vaikuttaa kielteisesti opistojen talouteen. Koska opiskelijoiden määrä ei ole palannut samalle tasolle kuin ennen koronaa, myöskään kurssimaksuista saadut tulot eivät ole samalla tasolla kuin ennen. Talouden tasapainottamiseksi opisto joutui korottamaan kurssien minimiopiskelijämäärää seitsemästä kahdeksaan. Tämän lisäksi kunnilta on leikattu suuri määrä veropohjaa pois sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä. Kauniaisissa on tulossa iso talouden tasapainottamisohjelma, joka tulee kestämään ainakin kolme vuotta. Kunnan palveluita ja kiinteistöjä joudutaan jossain määrin vähentämään. Mikäli ohjelma epäonnistuu eikä ratkaisuja ongelmiin löydetä, Kauniainen ei luultavasti enää pärjää itsenäisenä kuntana. Myös Kauniaisten omistamista rakennuksista monet on rakennettu 1970–80-luvulla ja ne kaipaivat remontteja, joihin ei välttämättä ole varaa. Jotkut, esim. uimahalli, pitäisi purkaa ja uusi rakentaa, mutta sote-uudistuksen jälkeen kaupungin talous on niin pieni, ettei sellaiseen investointiin välttämättä ole varaa tai edes mahdollisuutta saada lainaa.

Minimiopiskelijämäärien korotukset myös kohtelevat eri aineryhmiä eri tavalla. Kun opiston kurssien minimiopiskelijämäärää korotettiin, erityisesti pienet kieliryhmät sekä taide- ja käsityökurssit kärsivät. Terveys- ja hyvinvointiaiheisissa ryhmissä, esim. liikunnassa ja joogassa, on suuria ryhmäkokoja, joten käytännössä ne eivät kärsi minimimäärän muutoksista. Toki täytyy muistaa sekin, että jumpat ja joogat pitävät opiston taloutta hengissä. Opiston vuosien 2008–2019 kasvu perustui paljolti hyvinvointiaiheisten kurssien suosioon. Opiston suunnittelijat saivat vapaat kädet suunnitella niin paljon kursseja kuin halusivat. Liikunnan kurssien isot ryhmät ja pienet tuntimäärät johtivat siihen, että kurssit olivat tuotollisia. Tuotot käytettiin tappiollisiin pieniin kieliryhmiin ja taide- ja käsityökursseihin. Kyseessä oli itseään vahvistava myönteinen kehä, joka ampaisi tuntimäärän voimakkaaseen kasvuun, saavuttaen ennätystuloksen vuonna 2019 ennen koronaa.

Kauniaisissa on kuitenkin myös toinen haaste, jota on vaikea selittää. Kauniaisten, kuten muunkin Suomen, väestörakenne painottuu voimakkaasti senioriväestöön. Seniorit ovat aina olleet opistojen tehokäyttäjiä, mutta pikkuhiljaa suuret ikäluokatkin kuihtuvat pois. Tulevat seniorit, nykyiset 55–65-vuotiaat, eivät välttämättä opiston palveluja käytä yhtä paljon kuin vanhemmat ikäluokat. Suurten ikäluokkien kuihtuminen näkyy jo esimerkiksi aiemmin hyvin suuressa suosiossa olleissa vesiliikunnan ryhmissä. Aiemmin suurin kilpailijamme oli rakas naapuriopistomme Espoon työväenopisto. Kauniainen sijaitsee maantieteellisesti Espoon ”sydämessä”, Espoon kaupungin ympäröimänä. Espoolaiset ovat tärkeä osa Kauniaisten opiskelijamassaa ja opiskelijoista puolet on ulkokuntalaisia. Tulevien senioreiden huomiosta opisto ei kuitenkaan kilpaile muiden opistojen kanssa vaan kansainvälisten palveluiden, kuten YouTuben ja käännössovellusten kanssa. Potentiaalisella opiskelijalla on mahdollisuus valita, käykö hän maksullisella käsityökurssilla opistossa vai katsooko ohjeet YouTubesta, käykö hän opiston kielikurssilla vai käyttäkö matkoillaan käännössovellusta, käykö hän paikallisen opiston luennolla vai kuunteleeko aiheesta maailman suurimman asiantuntijan podcastin. Kansainvälisten jättiläisten kanssa on vaikeaa kilpailla.

Kirjoitin vuonna 2016 Opet oppii-hankkeen julkaisuun ”Ilo oppia ja opettaa – Vapaan sivistystyön puhurit ja myötätuulet” osioon Tulevaisuusnäkymä 2050 näin: ”Mikä sitten on kielten opetuksen tulevaisuus? Tulevaisuus ei ehkä ole yhtä synkkä kuin kuljetusalalla robottiautoineen, mutta pahalta näyttää. Opetuksessa pitäisi olla yhä enemmän kulttuuria ja maantiedettä, toisen yhteiskunnan ymmärtämistä ja kanssakäyntiä kohdemaan asukkaiden kanssa. Luultavasti tulee kuitenkin aina olemaan ihmisiä, jotka haluavat opiskella kieltä nykyiseen tapaan. Onhan käsityökurseillakin opiskelijoita, vaikka vastaavia tuotoksia voi ostaa kaupasta. Mutta ennen aikaan kaikki naiset osasivat ommella ja kaikki miehet osasivat rakentaa. Miten olisi, jos suurimmalla osalla väestöstä ei olisi tarvetta muulle kielelle kuin äidinkielelle? Kielten opiskelusta tulee harrastus kuten ompelusta tai puutyöstä. Yllä mainitut säästöt vain vauhdittavat kyseistä kehitystä.

Kirjoittajien kolme yhteistä teesiä

Yhden euron panostus kansalaisopistotoimintaan näyttäisi tuottavan 3,4-5,6 euron hyödyt säästöjen ja tuottavuuden yhteissummana: kun opiskelijan hyvinvointi lisääntyy, muun muassa kalliit korjaavat sosiaali- ja terveystoimet vähenevät samaan aikaan kun yksilön työelämätaidot sekä motivaatio ja kyky itsensä kehittämiseen ja itsestään huolehtimiseen kasvavat.

Yksilötason muita hyötyjä ovat esimerkiksi uusien ystävyysuhteiden syntyminen ja sosiaalisten verkostojen laajeneminen. Kansalaisopisto on yli 500 000 yksittäiselle suomalaiselle merkityksellistä yksinäisyyttä ehkäisevää toimintaa vuosittain.

Kansalaisopistojen liiton kevään 2023 ajankohtaiskyselyssä rehtorit arvioivat kurssimaksujen korottamisten negatiivisten vaikutusten kohdentuvan erityisesti pienituloisiin, ikääntyneisiin, työttömiin, lapsiperheisiin, maahanmuuttajiin, matalan pohjakoulutuksen omaaviin sekä erilaisiin erityisryhmiin.

Lähteet:

Manninen, J., Karttunen, A., Meriläinen, M. Jetsu, A. & Vartiainen, A-K. (2019). Hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa – kansalaisopiston hyödyt osallistujille, kaupungille ja alueelle. Kunnallisalan kehittämissäätiön Julkaisu 24.

Iskanius, A-M. (toim.) (2016). Ilo oppia ja opettaa – Vapaan sivistystyön puhurit ja myötätuulet. Omnia.

Artikkeliin viittaaminen

Wallén, B., Nuottanen, J. & Renman, R. (2023). Kansalaisopistoista leikkaaminen on hölmöläisten peiton lyhentämistä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14(7). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2023/kansalaisopistoista-leikkaaminen-on-holmolaisten-peiton-lyhentamista> (https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2023/kansalaisopistoista-leikkaaminen-on-holmolaisten-peiton-lyhentamista)